

Pulmasõnastik I

Ülo Tedre

abielukott (Rap, Käi, Krj, Muh, Mus, Pär, Hls, Krk, Võn) suur, tugevast riidest kott, väikese puust rõngaga sopis või/ja suus, tagamaks õhtu noorpaarile, kes esimeseks ööks teine teistpidi ja alasti sinna sisse pandi, kus nad hommikuks pidid end õigeks keerama ja ühte heitma. Kui hommikul selgus, et mõrsja on ikka veel neitsi, pandi noorpaar ka järgmiseks ööks kotti. Tava tunti Lääne-Eestis ja Mulgimaal.

ajumehed pulmategelased Lääne-Eestis (Mär, Vig, Mih, Var, Han, Kse, Lih, Kir, Mar, Tõs, PJg, Pär, Hää), pulmarongi saatjad-sõidutajad. Mujal täitsid nende kohust peiupoisid ja pruudiveljed.

aletuli Kolga-Jaanist tuntud algselt ohvritalitus tuletegemise ja raha-annetamisega peiukodus, hiljem kujunenud lõbustavaks vahepalaks pulmakommetes. Mõrsja läheb koos pulmarahvaga põletamiseks määratud puu juurde, mis maha raiutakse ja süüdatakse. Peiupoiss viib mõrsja 3 korda ümber tule ja juhib ta kolme relvastatu - isamees, peigmees, peiupoiss - vahele, kes löövad kaasikute laulu saatel mõrsja pea kohal mõõku kokku. Sellal visatakse tulle mõned mündid. Kui tuli kustunud, otsitakse rahad tuleasemest ja taotakse raiutud puu kännu sisse. Siis pöördatakse tagasi majja. Väljaspool KJn-it on tuntud ainult kombe viimane osa: müntide tagumine kännu või puupaku sisse.

anded täied anded on sukad paeltega ja vööga kokku seotud kindad, pooled anded on kas sukad või kindad. Vt. *annid*.

andide ajamine (Lüg, Khk, Pöi) vt. *hundihänna ajamine*.

annid, ka anded vt. *veimed*.

annivakk vt. *veimevakk*.

ebamõrsja eriti Edela- ja Lääne-Eestis tuntud, Põhja-Eestis sporaadiliselt esinev mõrsjaks maskeeritud tüdruk, *resp.* vana naine, *resp.* mees, keda pakuti 1) kosjades kosilastele, 2) pulmades mõrsjakoju saabunud mõrsjat otsivale saajarahvale, 3) pulmades teises pooles peiukoju saabunud vakarahvale.

Eriti harrastati seda pulmades mõrsja nõudmise ühe lokaalse variatsioonina. Sageli on ebamõrsjat pakutud korduvalt: esmalt naiseriites mees, siis vana naine või raskejalgseks maskeeritud (kõhule seotud padjaga) tüdruk. Mõrsja nõ. tunnistamiseks tantsitati teda, tantsimisele anti lauluga hinnang (sageli üsna toores pilge) ja kinnitati: see pole õige mõrsja! Algselt rangelt kombestikku kuulunud episood on hiljem kujunenud pulmanaljaks ja irdunud kombestikust. Ebamõrsja on askeldanud kogu pulma ajal - temagi põll paigati (väiksemate müntidega), ka tema kogus (katkise kausiga) raha jne. Ebamõrsja pakkumine on tekkinud mõrsja mõistatamisest: neli neidu või neidupoisid - mõrsja nende seas - seisavad või istuvad kõrvuti, rinnuni ujuga kaetud (nimetatud ka *valtsnoorikud*). Peigmees peab õige mõrsja ära arvama. Kui valesti arvas, siis narriti ja pilgati, kui õigesti - siis kiideti. Et eksitust vältida, andis õige mõrsja kuidagi märku, kas jalgade asendi või sõrmede liigutusega.

eelkosjad. Vältimaks kosjade tagasilükkamist, mis usuti olevat halbaennustav ja oli ebameeldiv ning pilkeid kaasav igal juhul, eelnes kosjadele kokkuleppe sõlmimine kosilaste tulekuks. See kokkulepe, mis sõlmiti kas teatava sümboolse toiminguga või otsese küsitlusega, kandiski nimetust eelkosjad.

eestkäibija, ka **ees-** ja **esikäibija** või **-käija** 1. pruudi saatja hundihänna ajamisel, tavaliselt vanem naine, aga ka mees, kelle käes oli andekott, viinapudel ja tubakasarv. Palus, seletas ja kostitas eestkäibija, pruut ainult tänas ja oli nõ. ennast näitamas; Karjas on märgitud, et eestkäibijaks on nadu (Krij, Ans, Jäm Muh);
2. isamees, peiu saatja kosimisel (Mus).

ehalkäimine 1. suvine tüdrukute magatamine. Ehal käidi leeritatud tüdrukute juures, ka ehalkäijad olid leeritatud (s. o. täisealiseks tunnistatud). Ehalkäimine algas paastumaarjapäevast (25. märts), kui tüdrukud olid "saanud võtme" (s.o. kolisid lakka või aita magama), enamasti küll jüripäevast (23. aprill) ja kestis mihklipäevani (29. sept.), s. o. läbi suve. Ehal käidi neljapäeva ja laupäeva õhtuti (need on ka kosjaskäimise õhtud). Komme on tuntud üle maa, ka naaberrahvastel (v. a. õigeusklikud setud ja venelased). Ehalkäimine ei tähendanud tingimata sugulist läbikäimist, selle varjundi sai ehalkäimine alles XX sajandil. Ehkki ehalkäimist põhimõtteliselt ei põlustatud, leidis siiski peremehi, kes kommet vaenasid (magamata tüdrukud ei suuda tööd teha). Sellistele peremeestele mängiti sageli tooreidki tempe (maeti kaev, viidi vanker katusele jne.). Ehalkäimine oli normipärane komme, mis täitis aega leeritamise ja kosjade vahel. Tüdruk, kellel ehaline üldse ei käinud, võis jääda kosilasteta.

2. tüdrukute sügistalvine kooskäimine käsitöö tegemiseks, jutuajamiseks, mängimiseks - enne valget mindi koju - enamasti laupäeva õhtul (harva pühapäeval, ka neljapäeva õhtul) (Jõh, Iis, Kad, Sim, Lai, Trm, TMr, Röp).

3. pimedal ajal üksiku inimese juures õhtust hommikuni seltsiks olemine, eriti laupäeval (Avi, Hls, Trv, Ran, Ote, Ran, Kan, Rõu, Plv, Röp, Vas, Se).

ehitaja (Tõs, Har) mõrsja abiline, ehtija.

esik (Hlj, Kad, Sim, Kei, Han, Krj, Muh) abielluja tähtsaim abiline, vastavalt kosjaesik (s.o. isamees), peiuesik (isamees), pruudiesik (vt. eestkäibija).

hundihända ajama (Rap, Vig, Mih, Var, Han, Kse, Lih, Tõs, PJg, KJn) pruudiandeid koguma; 1. kogumas käis mõrsja abilise (esik, eestkäibija, mõrsjaema, kõrvatsinaine), kogujad pakkusid viina (ja ninatubakat), neile anti villu, lõnga ja valmisesemeid (sukad, sokid, võöd jne.); hilisemal ajal anti kingiks pulmast saadud anded (mis muutusid seega tarbeesemetest rändkinkideks); kogumas käidi kas teisipäeval, neljapäeval või laupäeval (nn. head päevad) - ühel päeval nädalas, käidi nii tuttavate kui võõraste pool, eriti just viimaste pool.

2. mõrsja käis üksinda sugulaste-tuttavate pool kihlusest teatamas, kihlaviina viimas ja andeid kogumas. Tava ongi ilmselt välja kasvanud pulmakutsumisest. Vt. viinutama.

hunt - 1. kuulueit (Jõh, VNg);

2. isamees (peamiselt kosjas) (Mus);

3. lastehirmutis (Sim, Trm, Pst, Krk).

hõimu lagunemise päev (Röp, Vas) kolmas pulmapäev, kui pruudipoolsed pidutsevad noorikukodus, peiupoolsed peiukodus.

hõimule minek 1. mõrsjavanemate minek peiukoju (pulmades) (Muh);
2. pulma minek nooriku koju (Vig) 3. pulmapäeval (ja peiukoju 4. pulmapäeval);
3) pulmajärgne vastastikune külastamine (Kse, Tor). Vt. *pulmasõidud*.

hõimunädal (Räp) nädal pärast pulmi.

hõimupäev (Plv, Se, Kan, Rõu) kolmas pulmapäev. Vt. *hõimule minek* 2.

hämari kule minema vt. *ehalkäimine* 1. (Jõh, Kos); vt. *ehalkäimine* 2 (Vai, Jõh, Lüg, VNg, Jõe).

isamees (Vai, Jõh, Iis, Lüg, VNg, Hlj, Kad, VMr, Amb, JMd, Koe, Kos, Hls, Trv, SJn, KJn, Plt, Ksi, Trm, Kod, Äks, TMr, Võn, Krl) peiu peamine abiline, kosjade läbiviija, pulmades korraldaja, isameheks on vanem sõnaosav mees, algselt ilmselt suurpere vanem; mõnel pool on märgitud, et suguvõssa abiellunud mees (õemees); uuemal ajal ka hea naaber. Nõutav on sõnaosavus ja kommete tundmine.

joodud 1. Lääne-Eesti varrude;

2. Põhja-Eesti (Jõh, Lüg, Kad, VMr, Amb, Koe, Ann, Kuu, Jür, Juu, Mär, Vig, Vän) varrude, pulmades, matused (sageli vastava täiendiga: varru joodud, matuse joodud jne.),

3. perekondlikud peod (ka sünnipäevad uuemal ajal) - enamasti Kesk-Eestis;

4. vastava täiendiga igasugused kokkutulekud söögi-joogiga teatava sündmuse tähistamiseks, näit. maja-joodud uue maja valmimisel, karjajoodud külakarjase kauplemise kinnituseks, hülgejoodud püügimeeskonna moodustamise puhul jne.

järelpulmad. Nagu kosimine nii ka pulmades lõpetamine oli järk-järguline, mimeastmeline. Pulmapeole järgnesid veel järelpulmad. Neid peeti kas pulmades järgneval pühapäeval (pärast kirikut) või nädal pärast pulmi. Mõnel pool on peetud kahekordseid järelpulmi - nädala pärast peiu kodus ja kahe nädala pärast nooriku kodus. Järelpulmadesse kutsuti kõige ligemad sugulased (uuema tavana need, kes ei saanud pulmades osaleda - need tõid siis ka kingitusi). Paljudes kohtades lähevad nooriku vanemad alles järelpulmades peiu koju (Phl, Põi, Hls, Võn). Üldisem (eriti Lääne-Eestis) oli järelpulmade pidamine peiu pool. Ida-Eestis kohtame aga järelpulmi nooriku vanemate juures. Ka järelpulmadesse võeti kaasa toidukraami, ent vähem kui pulmadesse. Erilisi järelpulmadega seotud tavad ei teata.

kaasanaine 1. Kesk-Eestis mõrsjaema,

2. isamehe naine (TMr).

kaas raha (VJg, Koe, Kos, Juu, Kul, Vig, Mar, Häa, Hls, Plt, Har, Rõu) jõukusest olenev raha, mis anti tütrele meheleminemisel.

kaasapanu vt. *kaasavara*.

kaasavara mõrsjale antav vara isakodunt, mis koosnes loomadest (üks lehm, 2-3 lammast) ja riidesemeist (pesu, palakad, 2 tekki, silmrätid, padjapüürid, särgid, aluskuued); kaasavara oleneb vanemate jõukusest, loetelu on nõ. alampiir, normaalne kaasavara.

kaasik 1. pulmalaulik, kaasitaja (Vai, Kad, Krk, Hel, Trv, Nõo, San, Krl, Plv, Vas, Se);

2. pulmatüdruk e. pruutneitsi (Vai, Jõh, Iis, Lüg, VNg, Kad, Kod, Vön);
3. mõrsja v. peiu noor sugulane (Har).

kaasikunaine vt. *kaasitaja* (Hls, Krk, Hel, Kam).

kaasikavatsk vt. *noorikuleib* (Har, Ráp).

kaasitaja (Kos, Pär, Hää, Saa, KJn, Vil, Hls, Krk, Pil, Trm, TMr, Nõo, Puh, Ote, Har, Se) pulmalaulik. Tavaliselt oli pulmades kaks kaasitaja-paari, üks paar peiu, teine mõrsja poolt, kaasitajad said süüa-juua, kohati on neile ka tasutud (toidukraamiga, ka rahaga), kohati on ka kaasitajatele antud veimi.

kaerte ajamine vt. *pulmasõidud*. Kesk-Eesti tava, kolmandal pulmapäeval sõidavad pulmapoisid, tüdrukud kaasas - mööda küla hobustele kaera ajamas, pakutavad pulmaõlut (hilisemal ajal viina) ja küsivad kaeru.

kahi algselt ohvrijook (õlu); hiljem õlu, õllevirre.

kahja jooma teatava sündmuse tähistamine rituaalse (õlle) joomisega, vt. *joodud*, näit. surnu kahja jooma, vastse maja kahja jooma, karjase kahja jooma jne.

kannuraha kogumine Lääne-Eestis ja Saaremaal tuntud tava (vrd. *lemmkibu*): pulmades raha kogumine õllega, kogujaks oli pruudivend, käes kann sooja (või ka külma) õllega, sundis pulmalisi jooma, peiupoiss oli tühja kannuga kõrval, kuhu jooja pidi viskama raha.

karastamine pulmakomme, vt. *piiramine*.

kelkupanemine 1. vt. *hundihänna ajamine* 1;
2. kihlama (Kod).

kihla-aeg aeg kosjade ja pulmades vahel (*resp.* kihluse ja laulatuse vahel).

kihlad algselt kokkulepe, 1. kosjades vahetavad kingitused abielukokkuleppe kinnituseks; 2. peiu poolt kingitav sõrmus ja raha (kihlaraha, pantraha, käsiraha). Kihlad anti või vahetati üldiselt kosjades, kihelkonniti ka kihlusel. Kui pulmadeni ei jõutud mõrsja süü tõttu, tuli kihlad peiule tagastada; kui süü oli peiul, jäid kihlad hüvituseks mõrsjale.

kihlapulk Krk üks eelkosjade variatsioone: peiu ema või tädi viskab (neljapäeva õhtul) kositava tütarlapse majja kenasti nikerdatud kihlapulga. Kui kosilane on vastuvõetav, seob kositava tütarlapse ema pulga ümber punase paela ja annab selle (läbi aia) peiu emale või tädile tagasi. Seejärel minnakse kosja. Vrd. *kosjapulk*.

kihlaraha (Lüg, VNg, VJg, Koe, Hää, Plt) peiu poolt mõrsjale kingitav raha kosjades (või kihlusel). Vt. *käsiraha*.

kihlassiid (Plt) kosjades peiu poolt mõrsjale kingitav siidirätt (pearätt).

kihlasõrmus uuemal ajal levinud peiu kingitus mõrsjale, mis on tõrjunud kõrvale vanad

pärimuslikud kosjakingid; esialgu olid käibel nii kihlasõrmus kui kihlaraha (vt. *kihklad*), lõpuks on jäänud ainult kihlasõrmus kui kihluse väline märk.

kihlatiin algselt kosjades, hiljem kihluseks (peiu poolt) viidav viin.

kihklus ka **kiheldus** (Sa), **kihlatatus**, (VN_g, Tor).

1. eriti Saaremaal tuntud kosjadele järgnev koosviibimine mõrsja kodus, milles osalesid kitsas sugulaste ring ning tähtsamad pulmategelased: isamees naisega ja kõrvatsinaine mehega; kihluse joogid muretses peiu; kihlus oli nagu tasakaalustuseks Saaremaa ühe otsaga pulmadele; kihlus toimus laupäeval;

2. kihelkonniti üle maa tuntud laupäevane pidu mõrsja kodus, kihluselt mindi pühapäeva hommikul kirikusse "lugema", s. o. laulatusle kirjutama; kihluse kingid pastorile olid sukad ja sukapaelad, köstrile kindad ja vöö (ning 2 kopikat kindas);

3. hilisemal ajal kosje asendav pidu, millal anti üle kihlasõrmus ja teatati eelseisvast abiellumisest.

kildsann (Puh, Ran, Ote) ka **kildsaaja** (Trv) tüdrukute õhtune ühistöö neljapäeviti või laupäeviti mihklipäevast (29. sept.) mardini (10. nov.), õhtu lõppes tantsu ja mänguga, milles osalesid hiljem tulnud noormehed, söödi tüdrukute toodud ja valmistatud torti (eesti kärke). Vrd. ehalkäimine 2; istjad, ülalistumised.

kinga-ajamine Saaremaal (Krj, Mus, Kaa, Pha, VII, Jaa, Pöi) tuntud mõrsja kingaga rahakogumine pulmas. Toimus mõrsjakodus enne lahkumist või hommikul peiu kodus, pruudiveli võttis mõrsja parema kinga mõõga (~kepi) otsa, millel kelluke küljes, käis ringi, tilistas kellukest ja hõikas: "Austage pruuti, andke raha!" Raha visati kinga sisse. Mõrsja istus sel ajal kingata jalg saunavihal. Toimingut saatis vastav laul.

kink (Var, Muh, Khn, Tõs) pulmategelane, kelle hooleks oli õllekannude täitmine (sks. Schenk?).

kinkpulmad (VN_g, Kad, Amb, HJn) järelpulmad; kaks kuni viis nädalat pärast pulmi, kuhu kogunesid noored (pulmas käisid ju algselt ainult abielulised) ja kuhu toodi kingitusi (pulmadesse viidi ainult kott ja anti kinkelubadusi).

kirst 1. laudadest kindla ehitusega, kaanega varustatud, põletismustriga kaunistatud suur kast vilja, jahu, riiete, uuemal ajal kohati ka suitsuliha hoidmiseks vastavas aidas;

2. kaasavara-, mõrsja-, nooriku-, pruudi-, veimekirst, millega toodi pulmades peiu koju mõrsja veimed, toomine oli seotud eriliste kombetalitustega;

3. surnu-, kooljakirst surnu matmiseks, algselt ühest tüvest õõnestatud nn. ummiskirst, hiljem laudadest kokkulöödud ja lauaga kaetud kastkirst, tänapäevane nn. kahepoolega kirst tuli tarvitusele möödunud sajandi viimasel veerandil. Kirstu valmistasid algselt sugulased, hiljem naabrid, lõpuks vastavad meistrid. Kirstutegijaid olnud neli meest, viies teinud risti (Emm); tehtud ühe päevaga; kirstuks läinud 32 naela (Vän); kirstu tegijad saanud palgaks kruupidest v. tangudest keedetud "kirstupudru" ja pitsi viina (Rid);

4. ohvikirst, kuhu pandi majahaldjale kõigest uudest osa.

kirstu lunastamine (Vai, Jõh, Iis, Lüg, Hlj) pulmakomme: peiu ema (Lüg), peig ise (Jõh), peiupoiss (Vai) lunastab veimekirstu mõrsja emalt raha panemisega kirstule; kirstu lunastamine toimus kas enne pulmi (Vai) või pulmades, kas kirstu avamisel (Lüg) või pärast veimede jagamist (Iis). Raha läks mõrsjaemale.

kirstukakk (HMd, Ris, Pöi) mõrsja veimekirstus peiukoju toodud leib (püülsai), mis jagati kõigile pulmalistele, jagajaks oli nn. pruudivend või peiu ise (sooviga "pisut lapsi ja pailu leiba"), mõrsja ise (Ris). Kirstukakku jagati peiukoju jõudmisel või pärast annete jagamist või enne magamaminemist (HMd).

kirstumees (Var, Han, Lih, Mar, Phl, Phl, Jäm, Hls, Aud) pulmategelane, kelle ülesandeks oli mõrsjakirstu valvata ja see peiukoju toimetada, kuulus vakarahva hulka; sama ülesandega, kuid saajarahva esindaja (Käi, Muh); mees, kes tõi andevaka tupp (Phl); sama, kes veli (Lih), sama, kes ajumees (Tõs, Aud).

kirstu ostmine vrd. kirstu lunastamine, Lääne- ja Mulgimaal tuntud pulmakomme: kirstuveljedelt ostavad kirstu veljed, veljedelt ajumehed, ajumeestelt isamees; kirst maksis niimitu münti, mitu pulgapead kirstus oli (piitsavarrega näidati, et siin ja siin); ostja sai kirstu võtme; isamees hakkas andeid (veimi) müüma järgmisel päeval. Raha läks mõrsjale.

kirstupära raha kogumine Võrumaa pulmakomme, vt. *pealisjoot*.

kirstupoiss vt. *kirstumees*, vakarahva esindaja (Juu, Rap, Mär, Se), *kaerte ajaja* (Rap) vt. kaerte ajamine; öine esemete varastaja, mis hommikul mõrsja-noorpaari heaks välja osteti (oksjonil) või lunastati (Kan).

kirsturaha kirstu lunastamiseks mõrsja emale makstav raha (vt. *kirstu lunastamine*), kirsturaha pandi kirstu lukule ja igasse nurka.

kirstusõitja (Hlj) pulmategelane, kes tõi kirstu ja püüdis seda ära peita, et lunaraha nõuda. Vrd. *kirstumees*.

kirstutüdrukud (Muh) vt. *pruutneitsid*, esiku abilised.

kirstu varastamine eriti Läänemaal levinud pulmakomme varastada kirstuhoidjatelt kirst, et koguda kirstu väljaostmisega raha mõrsjale, hiljem muutunud populaarseks pulmanaljaks. Kirstu iga järjekordne valdaja (vt. *kirstu ostmine*) pidi hoolega valvama, et kirstu ära ei varastataks. See olnuks halbaennustav abielule ja häbistav vastavale pulmategelasele.

kirstuvedaja (Kod) vt. *kirstumees*, *kirstupoiss*.

kirstuveli Lääne-Eesti pulmategelane, vt. *kirstumees*; kirstuveljed olid vanad naisemehed, neid oli kaks; müüsid kirstu veljedele (e. pruutveljedele).

kodutamine (KJn, Plt, Ksi, Äks) 1. vastastikused külaskäimised pulmade lõppjärgus või ka pärast pulmade lõpetamist: noorpaar saatjatega sõidavad lõunaks noorikukoju ja on seal õhtuni, järgmisel päeval tulevad nooriku vanemad ja mõrsjapoolt pulmalised peiukoju;
2. nooriku käik vanematekoju nädal pärast pulmi, et lõpetada kõik tööd-toimetused, noorik jääb nädalaks, talle järele sõidab mees;
3. üldse nooriku isakodus käimine.

koeranoorik (Var, Han, Kse) valtsnoorik, vt. *ebamõrsja*.

koerapulmaline (Juu), vt. *koerkäpaline*.

koerkapakas ka **koerkapaline**, **koerkäpamees** (Lüg, Hlj, Kad, Tür, Juu, Rap, Hag, Nis, Kei, HMd, Ris, Mär, Vig, Mih, Han, LNg, Krj, Mus, Khk, Ans, Pha, VII, Pöi, Tös, Vän, Hää, Plt, Trm); vt. *koerkäpaline*.

koerkäpaline ka **koerkäpamees**, **koerkäpp**, **koerkäpiline** (Lüg, Koe, Pai, Jõe, Juu, Hag, Kei, Kul, Mih, Var, Han, Kse, Mar, Krj, Mus, Khk, Kär, Kaa, VII, Tös, Aud, PJg, Vän, Tor, Pär, Hää, Hls): 1. kutsumata võõras, eriti pulmas ja üldse joodul, tavaliselt noorem vallaline mees; 2. noormehed, kes tõkestasid pulmarongi tee passi (viina) saamiseks (peamiselt Läänemaal). Vt. *lapuline*.

kondiraha ajamine (Hää, KJn) viimane rahakorjamine pulmades: kokk pühkis söögilaualt kondid kokku ja hõikas ise: "Kondiraha!" Sööjad viskasid lauale raha, mis sai toiduvalmistajale (kokale). Vrd. *lauapühkimine*, *kulbiraha*.

kosjad nõusoleku saamine abieluks neiult ja neiu vanemalt; kohati eelnes kosjadele kuulamine; kosja mindi pimedas, noore kuuga, enamasti neljapäeva (ka teisipäeva ja laupäeva) õhtul, kohati on uuemal ajal kosja mindud reede õhtul (ja laupäeva hommikul kirikusse kihlama v. lugema v. üleskirjutama); vanemal ajal mindi kosja ratsa, hiljem saani või vankriga, üldiselt täkkhobusega pidulikus rakmes (kellad, kuljused); kosja läksid peigmees isamehega (on olnud teisigi saatjaid, ka peiuisa), kosjajutu eest hoolitses isamees, peiu vaikis; kaasas olid käsiraha, kosjakingid, kosjaviin (varasemal ajal õlu v. mõdu), mis pidi olema punane, ja kosjakakk; kui kõik olid kosjaviina rüübanud ja kosjakakku maitsnud, olid kosjad vastu võetud, vahetati kingitusi, peiu maksis käsiraha; kosilastele pakuti süüa (kindlasti keedetud mune), kosilased lahkusid hommikul.

kosjaesik (Muh), vt. *isamees* .

kosjaisa (Ris, Phl, Rõn, Urv, Krl, Har, Plv, Röp, Se) vt. *isamees*.

kosjajutt kosjas kõneles isamees, peig vaikis, kosjajutt oli metafoorne - ei küsitud kunagi otse, vaid kosilased esinesid kas looma (mullika, sälu) või linna (kana) otsijatena või ostjatena: olla teada, et siin peres on niisugust looma (lindu) nähtud. Vastati samuti metafoorselt: kui tunnete oma looma ära või kui leiate meeldima hakanud looma (linna), siis saame kaubale. Jutu lõpuks kutsuti tüdrukud tarre ja kosilane pidi neist õige välja valima või ära tundma. Juba nüüd pakuti - alal, kus kommet tunti, - kosilastele ehamõrsjat v. valtspruuti, koeranoorikut. Kui õige mõrsja oli leitud või välja valitud, järgnes kosjaviina pakkumine.

kosjakakk (VJg, Juu, Kei, Ris, Vig, Mar, LNg, Phl, Rei, PJg, Ksi, San) leib (sai, sepik), mis küpsetati kosjadeks nii peiu kui pruudipool, kosjakakk söödi rituaalselt kosjades (kohati seal, kus viina ei joodud) ja pruut käis sugulastele (naabritele) kosjakakku viimas (saades vastutasuks veimede jaoks riidesemeid või villu).

kosjakask (Krk) üks eelkosjade viise: mõrsja akna alla viidi kevadel kask, kui kask tuppa toodi, võis kosja minna; kui tuppa ei viida, siis ei võeta kosilast vastu.

kosjakingid 1. peiu kingid mõrsjale ja mõrsja omastele: mõrsjale kingiti põll, tanu või siidirätik või

suurrätik (uue ajal muud riidekraami); õdele ummiskingad või paelapastlad (uue ajal rätikud); mõrsja emale põll ja tanu või pearätt või müts; isale enamasti ei kingitud või kui, siis müts, piip; ka vendadele ei olnud kinki ette nähtud; juba möödunud sajandi lõpul sügenes kohustuslike kinkide hulka sõrmus, millest kujuneski kihlasõrmus (muidugi oli peiu kohus hankida ka laulatussõrmused, kuid pulmadeks, mitte kosjadeks).

2. mõrsja kinkis kosilastele (peiu ja isamehele) kindad ja sukad (et lambaõnn majasse jääks), peiu emale saadeti (kosjaviina pudeli külge seotud) sukad (v. kindad) ja vöö. Kingid olid nn. kihlad või pandid. Kui kosjad katki jäid, pidi süüdlane pool saadud kingid tagastama.

kosjamees (Mar, Phl), ka **kosjapoiss** (Kan, Urv, Rõu), **kosjataat** (Hel, Nõo), **kosjavana** (Har). Vt. *isamees*.

kosjanui (Kod) vt. *kosjapulk*.

kosjapulk (Rap, Kse, Phl, Kod) kuulus eelkosjade kombestikku: neljapäeva õhtul läks peigmees (peiu ema) neiu koju, avas ukse ja viskas sisse ilustatud pulga (Kodaveres sõnadega: Tere, tere, neidudani / kas võtad vassa pulkadani). Kui pulk jäi tuppa, võis kosja tulla; kui pulk visati välja, siis ei võetud kosilast vastu.

kosjaviin ka **kosiviin** 1.) põletatud suhkruga punaseks (tegelikult pruuniks) värvitud viin, mille kosilased tõid kosja kaasa (üks pudel kohapeal joomiseks, teine pudel viinutamiseks), kosjaviina joomine oli märgiks kosjade vastuvõtmisest; kosjaviina joomisele eelnes kosjajutt ja mõrsja ülesleidmine või väljaotsimine, järgnes kinkide vahetamine ja söömine;

2. kosilase toodud viin, mida mõrsja käis algselt sugulastele pulmakutsumiseks viimas (igale sugulasele anti nimelt suutäis), kombeks oli pärast viina saamist mõrsjale midagi kinkida (algselt esemeid veimevaka täitmiseks või villu esemete kudumiseks, hilisemal ajal ka raha); hiljem hakati kosjaviina pakkuma ka naabritele, tuttavatele. Kombest on välja kasvanud nn. viinutamine. Vt. ka hundihänna ajamine.

kulbieit (Rap) pulmategelane, toidukeetja-kokk, lauapühkija-rahakoguja.

kulbiraha (Iis, Vas) pulmade lõpus suure puukulbiga kogutav raha kas ämmale, kokkadele või noorikule.

kutskäpamees (Tür, Kse), ka **kutsukapaline** (Kul, Vig), **kutsukäpaline** (Kul), vt. *koerkäpamees*, *koerkäpaline* 1.

kuulamine (Iis, Jõh, Lüg, Kad, VMr, VJg, Jõe, Jür, Kos, Juu, Koe, Han, Vig, Var, Lih, Nis, Muh, Põi, Jaa, Vän, Saa, Hls, Trv, KJn, SJn, Plt, Trm, Kod, Ksi) eelkosjad: teispäeva (neljapäeva) õhtul läheb peiu poolt saadetud vanem naine nn. kuulueit, hunt (kohati peiu ema) neiu koju uurima, kas peig võib kosja tulla; ka kuulamine toimus enamasti (vanemal ajal) kaudse, mitte otsese küsitlusena, peamiseks nõ. küsijaks oli viinapudel, kui see tühjaks joodi, oli luba kosja tulla (tavaliselt nädala pärast), kui pudel jäeti puutumata, siis kosilast ei soovitud. Sellest ka nimetus "väikesed viinad" kuulamise kohta.

kuulueit ka **kuulunaine** sõnaosav vanem naine, kes toimetab kuulamist. Vt. *kuulamine*.

kuulukaup vt. *kuulamine*.

kuulupudel ka **kuulavuspudel** (Jõh, Lüg), viinapudel, mille kuulueit kuulamisele kaasa võttis ja mille tühjendamine oli märgiks kosjade vastuvõtmisest.

kuuluviin vt. *kuulamine*, ka *väikesed viinad*.

kõrvatsemees (Ris, Mih, Kir, Aud, PJg, Pär) 1. pulmategelane; peiu saatja kosjas, kirikusse lugemisele minnes ja laulatamisel kui tunnistaja;
2. mõrsja tunnistaja laulatamisel.

kõrvatsenaine (Rap, HMd, Ris, Mär, Vig, Mih, Var, Han, Kse, Lih, Kir, Tõs, Aud, PJg, Tor, Pär, SJn) pulmategelane 1. vt. *kaasanaine*;
2. mõrsja saatja kirikus laulatamisel.

käeanded (Lüg, Rap, Hag, Kei, Ris, Vig, Mih, Var, Han, Kse, Lih, Krj, VII, Jaa, Põi, Muh, Tõs, KJn) ka **käeande-pidu**, **käeande-õhtu**, **käeande-öö** on kihlapidu, mis peeti kas pärast esimest mahakuulutamist pühapäeva õhtul või pärast lugemas käimist laupäeva õhtul, osalesid abiellujad, nende vanemad ja isamees ning kaasanaine (kõrvatsenaine) abikaasadega, mõistagi ka mõrsja õed-vennad; peoks viis peig viinad ja saiad (nn. käeandekakk), (ka pool lammast). Peig (ja teised külalised) tõid mõrsjale eluajal saadud veimeid või villu; mõrsja kinkis peiupoolsetele sukad ja kindad. Kingituste andmine tingis vastava nimetuse. Käeandeks viidi ka hundihänna-ajamiseks kasutatav viin.

käeandjad (Vig) kirikusse lugemisele minejad.

käeandmine (Rap, Kei, HMd, Vig, Emm, VII, Aud, Lai), vt. *käeanded*.

käetüdruk vt. *pruutneitsi* (Vig), hoolitses pulmas pruudi toitmise eest.

käsiraha kosjades peiu poolt mõrsjale kingitav raha (summa olenes nii kositava kui kosilase jõukusest), see oli nõ. kihlaraha, pantraha kosjakauba kinnitamiseks; neiu loobumise puhul tuli käsiraha tagasi maksta; peiu loobumisel jäi raha hüvituseks neiu. Raha on uuemal ajal asendanud sõrmus (kihlasõrmus) või muud ehted.

kätkivibu viimine (Vän), vt. *langusõidud*. Peiu koju viidi nn. kätkivibu, tegelikult jäme palgiots.

Läheb edasi...

Tagasi algusesse ▲